

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

verks fortbestånd förblir svår att förlika sig med. Möjligen kan det ha varit så att han som dramatisker-skådespelare-delägare-affärsman fann sig ha händerna fulla.

Det är väl ingenting särskilt nytt som Bentley framlägger i detta arbete i jämförelse med hans tidigare stora översikt av *The Jacobean and Caroline Stage* (1941–56), men det är en, om man får uttrycka det så, fyllig nedbantning av en del av det stora materialet, och som sådan högst välkommen.

Erik Frykman

Teddy Brunius: *Mutual Aid in the Arts from the Second Empire to Fin de Siècle*. Acta Universitatis Upsaliensis Figura Nova Series 9. Almqvist & Wiksell. Uppsala 1972.

År 1902 publicerade Peter Kropotkin boken *Mutual Aid, a Factor of Evolution* (svensk översättning 1903, *Inbördes hjälp*). Teddy Brunius har anspelat på den berömde anarkistens arbete när han betitlat sina studier av samspelet mellan konstnärer, litteratörer och kritiker under 1800-talets senare hälft *Mutual Aid in the Arts*. Kropotkin ansåg sig kunna frilägga element av solidaritet och bistånd i naturens strategi för individens överlevnad – som ett korrektiv till den vulgära darwinismens allas strid mot alla – och Brunius vill i hans anda granska den tendens till samverkan som han konstaterar mellan konstnärer och diktare. Den idéhistoriska analogin är betecknande för Brunius' suveräna grepp på ett stort och viktigt ämne.

Boken består av fem relativt fristående studier av vilka fyra behandlar de centrala artistiska strömningarna i det slutande 1800-talet: realismen hos Courbet, naturalismen hos Manet, impressionismen hos Monet och symbolismen hos Gauguin. Den femte, *Novels in Action*, tar upp ett antal romaner med konstnärsmotiv, men de litterära parallellerna är ingalunda begränsade bara till detta kapitel. Framställningen avslutas med en sammanfattning som bl. a. diskuterar sätet att applicera de konsthistoriska periodtermerna och innebörden i mångtydiga begrepp som »alienation».

Det säger sig självt att Brunius knappast har kunnat dra fram nytt källmaterial eller överhuvudtaget öka mängden av faktiskt vetande på dessa väl genomforskade fält. Men det innebär inte att hans bok inte skulle ha ökat vår kunskap och följaktligen sakna vetenskapligt värde. Hans syfte har varit att rekonstruera de diskuterade konstverkens ursprungliga användning och precisera den terminologi som samtiden begagnade för att karaktärisera dem. Det är alltså fråga om his-

toriska studier, även om förf. föredrar att beteckna dem som prov på »empirisk estetik». För en litteraturhistoriker känns metoden välbekant, och tanken går då närmast till undersökningar av den typ som René Wellek odlar (*The Concept of Baroque in Literary Scholarship* och en rad andra).

Att tala om konstverks »ursprungliga användning» kan däremot låta en smula egendomligt och främmande, men det är en adekvat beskrivning av Brunius' genomgående ambition att studera konstnärer i en social konfliktsituation då verken blir till vapen i en kamp för artistisk frihet och/eller social rättvisa. I den första studien får vi med utgångspunkt från Courbets målning *La Rencontre* som skildrar mötet mellan målaren och hans mecenat Alfred Bruyas, hans realistiska allegori *L'atelier* med Baudelaire bland de närvarande och hans porträtt av Proudhon följa artistens långa strid mot det andra kejsardömet officiella kultursyn. Det har blivit en fångslande aperçu över realismbegreppets framväxt och förvandlingar som livas upp av en mängd konkreta detaljupplysningar. Den mynnar ut i en hastig blick på den socialistiska realismens teori, och där reagerar förf. bestämt och ganska hetsigt mot dess ensidiga och dogmatiska definition på realism som exkluderar Courbet lika väl som Proudhon.

I den andra studien, *Edouard Manet, Emile Zola, and Naturalism*, kommer de litterära parallellerna närmare fokus. Utgångspunkten är denna gång Manets porträtt av Zola (1868). Det ställdes ut på Parissalongen samma år, och förf. redovisar både ett antal kritikerreaktioner och Zolas egen värdering. I detta fall har det i hög grad rört sig om ett ömsesidigt bistånd, eftersom Zola förde en hätsk strid mot Manets motståndare som utestängt honom från salongen 1866 efter skandalen med *Olympia* året innan. För Zola framstod Manet som »un peintre analyste» som studerar naturen med vetenskapens säkra och skarpa metoder. Men att realisera Zolas »vetenskapliga» konstsyn i en målning är ännu omöjligare än i ord, och det är svårt att acceptera alla förf.s paralleller. Så t. ex. förefaller mig likheten mellan katten i *Thérèse Raquin* och *Olympias* katt föga övertygande, och inte heller verkar associationen från Laurents stora händer i romanen till Zolas knutna hand på Manets porträtt tvingande. För mig blir sådant avvisigt av Brunius' idérikedom, en alltför kritiklös hållning till de egna fallen. Men exemplet är inte så många i detta arbete att de blockerar läsningen, och det gäller också om de inte så få upprepningarna.

I kapitlet om Claude Monet har förf. gripit fatt i ett minst lika svårfixerat begrepp som naturalismen. Han startar från den målning som Monet

fullbordade 1872 i Le Havre och som blev ett slags paradigms av impressionism. I en utställningskatalog från 1874 kallades den »Impression, Soleil levant», och därmed hade kulturreportererna fått ett namn på det nya maneret, en beteckning som först var ett invektiv men senare blivit inte bara ett vedertaget namn på en konsthistorisk riktning utan också en ofta missbrukat benämning på skilda litterära och musikaliska tekniker. Brunius försöker visa att termen impressionism hade en respektabel bakgrund i den engelska psykologitraditionen från Hume. Därmed har han dock inte velat bevisa att Monet varit påverkad av sin franska samtids starka intresse för sinnesfysiologi i denna traditions anda. Däremot har det sannolikt haft stor betydelse för kritiker som t.ex. Castagnary när de skulle inordna den nya rörelsen i sin begreppsvärld. Brunius belyser på flera ställen hur ett ord förvandlas från levande kampparoll hos de skapande artisterna och deras litterära medkämpar till efterrationaliserande abstraktion hos kritiker och forskare. Utan att en sådan transformation återförs till sitt historiska ursprung leder den ofta till skenresonemang, och det är en stor förtjänst hos Brunius' bok att den illustrerar detta så väl.

Det fjärde kapitlet, *Novels in Action*, behandlar ett antal prosaberättelser som skildrar konstnärer i kollektiv eller som individer: Balzacs *Le Chef d'oeuvre inconnu* 1832, Murgers *Scènes de la vie de bohème* 1851, bröderna Goncourts *Manette Salomon* 1867, Huysmans' *A Rebours* 1884, Zolas *L'Oeuvre* 1886 – där har förf. anfört ett roligt exempel på hur dikteren ändrat sin text efter ett påpekande av målaren Signac (141) – och ytterligare några. För den som i likhet med mig saknar egen forskningserfarenhet från detta fält erbjuder kapitlet en myckenhet kunskaper och nya kombinationer, men jag kan föreställa mig att experterna kan irriteras av vissa snabba och kategoriska uttalanden.

Med *Bonjour, Monsieur Gauguin* 1889, utgångspunkten för det näst sista kapitlet (*Primitivism and Symbolism in Paul Gauguin's Art*), återknyter förf. effektivt till den inledande Courbetmålningen. Att det föreligger någon sorts korrespondens mellan dessa målningar är mer än sannolikt, men inflytandet från Courbet är komplicerat och kan som förf. framhållit endast påvisas genom att studera skillnaderna: situationen är ju inte obekant för litterära komparatister heller. Utopisk primitivism och symbolism – med ett inslag från den i tiden allestädesnärvarande Swedenborg – är de centrala elementen i Gauguins konst och konstintpretation, och Brunius tar fram dem med stor energi. Avsnittet om Gauguin är mera konsthistoriskt orienterat än de föregående, men den genomgående synpunkten

om konstnärers och litteratörers samverkan finns med också här. Nu uppträder även Strindberg på scenen med ett intressant brev från 1895.

Concluding Remarks ger förutom en summering av bokens huvudteser utblickar mot väldiga sociala och idéhistoriska sammanhang, inte minst när förf. vill söka en förklaring till den intellektuella »alienationen» i industrisamhället. Det betyder att Brunius boken igenom behåller det höga tempot och frikostigt delar med sig av sina dristiga hypoteser. Hans empiriskt estetiska studier har genom sin övergripande karaktär förmågan att kasta nytt ljus över det välbekanta, och de är i många avseenden nyttig läsning för litteraturhistoriker, sannolikt även för våra kolleger inom konstvetenskapen. För den som vågar bekänna sin nyfikenhet på något så dimmigt som det slutande 1800-talets *Zeitgeist* är boken till stor glädje.

Inge Jonsson

Literary Theory and Structure. Essays in Honor of William K. Wimsatt ed. by Frank Brady, John Palmer, and Martin Price. Yale University Press 1973.

Den amerikanska litteraturvetenskapens ledande gestalter börjar nu obevekligt uppnå festskrifts-åldern. För några år sedan erhöll Wellek en mäktig volym, *The Disciplines of Criticism*, och nu har turen kommit till hans Yalekollega Wimsatt. Hyllningen till honom är något smärtare i formen men har i gengäld en större tyngd i de teoretiska resonemangen. Den är disponerad i två huvudavsnitt så som titeln antyder av vilka det första är renodlat teoretiskt medan det andra ägnats åt tillämpad analys.

Den inledande essän av Frederick Pottle behandlar ämnet *Synchrony and Diachrony* och pläderar för att Saussures begrepp och språkbruk bör komma till användning vid litterära studier. I ett strukturalistiskt influerat forskningsklimat som vårt verkar detta onekligen en smula post festum, och det är närmast ofattbart att förf. ingenstans antyder att Saussure faktiskt utgör basen för en rikt varierad struktur av strukturalismer i Europa. Men förf:s exempel är pedagogiskt klagörande, och hans idéer om hur en diakronisk litteraturhistoria kan skrivas utifrån ett underlag av synkroniska detaljstudier är intressanta bidrag till belysning av en problematik som varit besvärande alltsedan nykritikens framväxt. »Climate of opinion» som leder till »sensitivity» som tar gestalt i »idiom»: så ser hans förenklade schema för en diakronisk historieskrivning ut (19f.).

Nästa studie – *The Concept of Literature* –